

David R. Hodge

Uciszone głosy w zachodnim dyskursie: podporządkowana wiedza i międzynarodowa walka o wolność religijną

1. Wstęp

W zachodnich społeczeństwach pewne głosy są zazwyczaj marginalizowane albo wykluczane z kulturotwórczego dyskursu (Blacksin, 2022). Jak zauważa Foucault (1980), to, co uznaje się za uzasadnioną wiedzę, jest nierozdzielnie powiązane z władzą. Głosy, które nie mają dostępu do władzy kulturowej, są w znacznym stopniu wykluczane z dominującego dyskursu. Ważne punkty widzenia są podporządkowane potrzebom i interesom tych, którzy mają władzę. Ta podporządkowana wiedza istnieje poza albo na peryferiach dominującego dyskursu.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie takiego właśnie podporządkowanego punktu widzenia mającego kluczowe znaczenie dla wielu ludzi na całym świecie, a mianowicie perspektywy ludzi wierzących, których prawo do wolności religijnej jest naruszane. Dawanie głosu podporządkowanym sposobom widzenia świata odgrywa kluczową rolę w tworzeniu bardziej sprawiedliwego społeczeństwa. Ujawnianie doświadczeń wynikających z podporządkowania podważa monopol na wiedzę wyrażony w dominującym dyskursie, tworząc tym samym intelektualną przestrzeń do pracy na rzecz kultury charakteryzującej się szacunkiem i brakiem wykluczenia.

Niniejszy artykuł rozpoczyna się od rozważań na temat roli, jaką prawa człowieka odgrywają w tworzeniu sprawiedliwego społeczeństwa, oraz od omówienia dominującej narracji metafizycznej w zachodnim dyskursie. Stworzy to kontekst do zaprezentowania prawa do wolności religijnej oraz do przyjrzenia się statusowi, jaki owo prawo ma na arenie międzynarodowej. W części końcowej przedstawionych zostanie kilka strategii nagłaśniania podporządkowanych głosów ludzi, którzy doświadczają przejawów nietolerancji, nienawiści oraz przemocy za pokojowe praktykowanie swojej wiary.

2. Kontekst podporządkowania: dominacja sekularyzmu na Zachodzie

W Stanach Zjednoczonych i innych zachodnich krajach dominującym światopoglądem jest sekularyzm (Smith, 2003). Może on być definiowany jako światopogląd zorientowany na świat materialny i doczesny (Dictionary.com, 2021; Merriam-Webster, 2021). Jako taki, sekularny model rozumienia rzeczywistości różni się od światopoglądu duchowego lub transcendentnego podzielanego przez chrześcijan i innych ludzi wierzących, którzy postrzegają rzeczywistość przez inny pryzmat (Hodge i in., 2009).

Chociaż istnieje wiele różnych form władzy, ostateczna i prawdziwa władza może być rozumiana jako umiejętność tworzenia i definiowania rzeczywistości (Sue, 2010). Na Zachodzie postrzeganie rzeczywistości jest kształtowane przez to, co uczeni nazywają „nową klasą” (Gouldner, 1979; Ranz i Allasad Alhuzail, 2021) lub postindustrialnym sektorem wiedzy (Hunter, 1991). Sektor ten składa się ze specjalistów pracujących w zawodach, które wybiórczo konstruują, produkują lub wytwarzają wiedzę, w tym na przykład pracowników elitarnych wydziałów uniwersyteckich, administracji szkolnictwa wyższego, zarządu korporacyjnego, agencji reklamowych, organów rządowych i nadzorujących, mediów informacyjnych, branży filmowej oraz telewizji. W zachodnich społeczeństwach ta specjalistyczna elita zazwyczaj tworzy oraz nadzoruje dyskurs.

Jedną z cech charakterystycznych tej strukturalnie zróżnicowanej i względnie autonomicznej warstwy społecznej jest przewaga światopoglądu sekularnego (Gouldner, 1979; Hunter, 1991; Smith, 2003). Świeckie wartości powiązane z tym światopoglądem są zatem w sposób nieunikniony osadzone w społecznie skonstruowanych narracjach stworzonych przez pracowników sektora wiedzy. Świeckie założenia dotyczące natury rzeczywistości – na przykład które sprawy powinny być brane pod uwagę lub ignorowane, które grupy są atrakcyjne lub nieatrakcyjne – są wplatane w społeczną narrację na najbardziej elementarnym poziomie (Martin 2007). Ludzie opierają się tej narracji, formułując heurystyczne kryteria rozumienia i interpretowania swoich życiowych doświadczeń (Baker i Smith, 2015; Smith, 2014).

Ze względu na wszechobecność sekularyzmu w zachodnim dyskursie często trudno przychodzi ludziom z Zachodu uznanie tego, że stanowi on jedynie jeden ze społecznie skonstruowanych sposobów rozumienia rzeczywistości. Systemy wartości, które zajmują centrum kulturalne, są – z definicji – zazwyczaj trudne do rozpoznania (Torino, 2015). Dominujące systemy wartości są postrzegane przez członków mainstreamowej kultury jako normatywne. Uważa się w sposób dorozumiany, że reprezentują one zaakceptowane i zdroworozsądkowe postrzeganie świata, które powinno być uznane przez wszystkich ludzi. Jednorodność poznawcza – wyrażona w programach telewizyjnych, mediach informacyjnych,

popularnej muzyce, edukacji itd. – funkcjonuje, aby przekonać ludzi do konkretnego światopoglądu, równocześnie ograniczając zrozumienie innych punktów widzenia.

Wszechobecność sekularyzmu na szczycie hierarchii władzy zazwyczaj sprowadza inne podejścia metafizyczne do roli podporządkowanej (Foucault, 1980). Co ważne, ów proces nie musi być intencjonalny. Podporządkowanie alternatywnych form wiedzy stanowi raczej produkt poznawczej hegemonii w definiującym rzeczywistość sektorze wiedzy. Osoby w kulturowym centrum nie zdają sobie sprawy, że w sposób domyślny wykluczają alternatywne punkty widzenia, ponieważ postrzegają jedynie swoje rozumienie świata jako rozsądne i zasadne (Nord, 2010). Jednak oprócz pochodzącego z europejskiego oświecenia sekularyzmu istnieje również wiele innych domniemych modeli rozumienia świata i zasobów wiedzy.

Tak naprawdę w Stanach Zjednoczonych i innych zachodnich krajach mieszka wielu chrześcijan i innych ludzi wierzących (Richards i Bergin, 2014). Ponadto teiści stanowią większość w wielu krajach rozwijających się (Pew Research Center, 2020). Ponieważ ludzie ci są często usytuowani poza centrami władzy kulturowej, ich sposób widzenia świata jest zazwyczaj podporządkowywany interesom tych, którzy mają władzę. W następnym rozdziale zostanie przedstawiony sposób postrzegania sprawiedliwości ignorowany w znacznym stopniu w zachodnim dyskursie, natomiast szczególnie istotny dla wielu bezbronnych ludzi na całym świecie.

3. Prawa człowieka: droga do bardziej sprawiedliwego społeczeństwa

Istnieje wiele sposobów rozumienia tego, co tworzy społecznie sprawiedliwe społeczeństwo. Jedną ze szczególnie wpływowych metod mających na celu praktyczne i konkretne wdrożenie koncepcji sprawiedliwości są prawa człowieka (Gatenio i Mapp, 2020). W tym ujęciu sprawiedliwość społeczna jest wdrażana poprzez zidentyfikowanie naruszeń praw człowieka, a następnie wspieranie przywrócenia naruszonych praw. Pogląd, że prawa człowieka są centralną cechą sprawiedliwego społeczeństwa, cieszy się sporym uznaniem na arenie międzynarodowej (Gill, 1998).

Sukces modelu praw człowieka wynika z tego, co Clément (2018) określa jako „inflację praw”. Grupy ze społeczną władzą uznają swoje obawy za naruszanie praw człowieka. Zawłaszczanie praw człowieka jako sposób łagodzenia rosnącej liczby niepokojów podkopuje próby rozwiązywania problemów systemowych, które są zapewne bardziej naglące i ważniejsze. Jednym ze skutecznych sposobów reagowania na inflację praw jest

skoncentrowanie się na podstawowych prawach człowieka, które przetrwały próbę czasu i są zatwierdzone w wielu kulturach.

3.1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Najstarszym i najpowszechniejszym międzynarodowym protokołem dotyczącym praw człowieka jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948/2021). Została ona opracowana w odpowiedzi na II wojnę światową i prześladowania żydów, szczególnie Holokaust, w ramach którego około 6 mln żydów zostało systematycznie wymordowanych przez rząd nazistowskich Niemiec (Gatenio i Mapp, 2020). Deklaracja została przyjęta w 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ bez jakiegokolwiek sprzeciwu i przetłumaczona na ponad 500 języków

Chociaż model praw człowieka jest powszechnie uznawany, należy wspomnieć, że idea praw człowieka bywa podważana (Langford, 2018), na co zwolennicy praw człowieka reagują polemiką (Walker 2020). Przegląd dyskusji na ten temat wykracza poza zakres niniejszej pracy. Z naszego punktu widzenia najważniejsze jest to, że niemal każde państwo na świecie zatwierdziło Deklarację (Gil, 1998). W związku z tym są one moralnie zobligowane, aby chronić prawa opisane w dokumencie, w tym również te zawarte w artykule 18.

3.2. Artykuł 18: Określanie zakresu wolności religijnej

Deklaracja zajmuje się tematem religii w wielu miejscach, jak na przykład w artykule 2, który zakazuje dyskryminacji religijnej. Jej najważniejsze zapisy dotyczące religii znajdują się jednak w artykule 18. Wykracza on poza zakaz dyskryminacji religijnej i proponuje pozytywną definicję wolności religijnej. Innymi słowy wyznacza zakres lub parametry wolności religijnej. Stwierdza, że każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność do zmiany religii lub wiary oraz wolność głoszenia swej religii lub wiary bądź indywidualnie, bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i praktyk religijnych (Organizacja Narodów Zjednoczonych 1948/2021, art.18).

Jak wyjaśniono powyżej, prawo do wolności religijnej nie może zostać ograniczone do prywatnych aktów kultu. W prawie tym jest raczej zawarta wolność do wyrażania swojej wiary publicznie, czy to jako jednostka, czy jako grupa instytucjonalna, która ma określony metafizyczny światopogląd (Marshall, 2021). Oznacza to, że społeczeństwa mają moralny obowiązek tworzyć przestrzeń publiczną, w której różne manifestacje wiary i praktyki religijne

są akceptowane, a wręcz afirmowane i celebrowane jako ważne formy różnorodności wzbogacające społeczny dyskurs. Chociaż idea praw człowieka cieszy się na Zachodzie filozoficznym wsparciem, wsparcie to nie zawsze jest realizowane w konkretny, namacalny sposób, kiedy pojawiają się problemy związane z wolnością religijną.

4. Lekceważone prawo człowieka

Na Zachodzie prawo do wolności religijnej jest coraz bardziej marginalizowane (Marshall, 2008; 2021). Parafrazując Foucault (1980), wiedza dotycząca tych naruszeń jest w dominującym dyskursie podporządkowywana, ponieważ nie odzwierciedla świeckich interesów osób trzymających władzę. Wykładowcy akademicy, programy telewizyjne, kanały informacyjne i inne wymiary sektora wiedzy poświęcają mało uwagi naruszeniom wolności religijnej, czy to na arenie międzynarodowej, czy krajowej.

Ów niedostatek uwagi poświęconej wolności religijnej przyczynił się do wzrostu nietolerancji religijnej na całym świecie (Alton i in., 2019). W 2019 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych wyraziło poważne obawy w odniesieniu do ciągłych aktów przemocy i nietolerancji skierowanej wobec osób wierzących i ich wspólnot na całym świecie. Rezolucja zwraca uwagę na to, że wzrasta zarówno liczba, jak i intensywność tych aktów.

Z innej perspektywy prezentuje zjawisko raport Pew Research Center, które od ponad dekady śledzi trendy w nękanii grup religijnych. Liczba krajów i terytoriów, w których grupy religijne doświadczyły prześladowania – czy to ze strony grup społecznych, czy też rządu – osiągnęła najwyższy notowany poziom. Z przeanalizowanych 198 krajów, w 190 wystąpiły akty prześladowań religijnych z rąk grup społecznych lub rządowych urzędników.

Względnie nowatorska metoda, stosowana przez rządy, by ograniczyć wolność religijną obywateli, zakłada zastosowanie nowych zdobyczy technologii (Pew Research Center, 2021). Chodzi między innymi o kamery monitoringowe, oprogramowanie rozpoznawania twarzy i dane biometryczne, które są używane do monitorowania i ograniczania grup religijnych. Na przykład w Iranie rząd według doniesień rozpoczął cyberataki przeciwko muzułmańskim sufikom i innym mniejszościom religijnym, aby wejść w posiadanie ich prywatnych danych. W Pakistanie muzułmanin został skazany na 5 lat więzienia przez sąd zajmujący się cyberprzestępstwami za zamieszczanie w Internecie treści o wczesnym przywódcy islamu powiązanym z prorokiem Mahometem.

Szczególnie niepokojącym przejawem tych nowych tendencji jest stosowanie przez Chiny zaawansowanej technologii do zbudowania systemu „zaufania społecznego” (Stark, 2021). Chiński rząd zainwestował mnóstwo pieniędzy w sztuczną inteligencję i dąży do bycia światowym liderem z rozwijaniu technologii nadzoru, które państwa mogą używać do monitorowania działań swoich obywateli. Działania nieaprobowane przez rząd obniżają liczbę punktów zaufania społecznego, którą posiada jednostka. Zmniejszająca się ilość punktów powiązana jest z coraz surowszymi sankcjami.

Obecnie Chiny korzystają z zaawansowanej technologii nadzoru, aby monitorować kościoły, meczety, synagogi oraz inne zgromadzenia religijne. Program rozpoznawania twarzy jest stosowany do monitorowania i zbierania danych biometrycznych na temat muzułmańskich Ujgurów, chrześcijan oraz innych znajdujących się w niełasce grup (Pew Research Center, 2021). Ponadto zbiera się próbki DNA, mapuje je i włącza do internetowych baz danych, które obliczają liczbę punktów zaufania społecznego danej jednostki. Angażowanie się w niemonitorowaną działalność religijną może obniżyć liczbę punktów zaufania społecznego, co z kolei może skutkować różnymi karami obejmującymi nawet uwięzienie lub „zniknięcie” danego obywatela (Chow, 2020).

4.1. Mocno prześladowane grupy

Prześladowanie religijne może być rozumiane jako poważna dyskryminacja wynikająca z wiary religijnej człowieka. Należy wspomnieć, że zasadniczo każda grupa doświadcza dyskryminacji w pewnym kontekście. Zazwyczaj niewspółmiernie represjonowane są mniejszości religijne. Zagrożeni dyskryminacją są ci, którzy nie mają dostępu do władzy kulturowej w danym kraju, szczególnie jeśli ich metafizyczne przekonania i powiązane z nimi praktyki różnią się od tych, które są powszechnie uznane w dominującej kulturze ich kraju-gospodarza.

Na świecie najbardziej prześladowaną grupę stanowią chrześcijanie (Marshall i in., 2013). Przynajmniej trzy czwarte chrześcijan mieszka poza rozwiniętym Zachodem. Większość chrześcijan stanowią kobiety o kolorze skóry innym niż biały. Z globalnej perspektywy typowym chrześcijaninem jest nigeryjska lub brazylijska kobieta. Ponadto żyje ona zazwyczaj w biedzie, często skrajnej w odniesieniu do zachodnich standardów.

W wielu miejscach na świecie chrześcijanie doświadczają surowych sankcji za pokojowe praktykowanie swojej religii (Marshall i in., 2013). Na przykład w Nigerii jedenastu chrześcijan zmarło, a więcej niż dwudziestu zostało rannych, kiedy antychrześcijańscy

terrorysty zrzucili bomby zapalające na kościół, w którym odbywało się nabożeństwo. W Korei Północnej złapano kobietę z Biblią w domu. Policja zabrała ją z domu, przywiązała jej głowę, klatkę piersiową i nogi do słupa, a następnie zastrzeliła ją. Chrześcijanie i inni wierzący ludzie mogą doświadczyć gwałtu, tortur i śmierci tylko za przestrzeganie podstawowych zasad swojej wiary (Pew Research Center, 2021).

Szczególnie intensywne i celowe prześladowania mają miejsce w konkretnych miejscach na świecie. Na przykład w chińskiej prowincji Xinjiang wprowadzono politykę efektywnego zakazu praktykowania wiary dla mniejszości etnicznej Ujgurów (Stark, 2021). Główną z tych rządowych praktyk jest arbitralne zatrzymanie i więzienie muzułmańskich Ujgurów, chrześcijan i członków innych niekaceptowanych grup (Pew Research Center, 2021). Poddaje się przymusowej pracy, wykorzystaniu seksualnemu oraz różnym formom tortur psychologicznych i fizycznych. Szacuje się, że w obozach dla internowanych przetrzymywanych jest około milion muzułmanów. Tym samym stanowią one największe przymusowe więzienie dla mniejszości etniczno-religijnej od końca drugiej wojny światowej (Finley, w druku).

W innych regionach również dochodzi do poważnych prześladowań religijnych (MacGuire 2019). Na przykład chrześcijańskie wspólnoty na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej doświadczyły tego, co określa się mianem ludobójstwa. Kościoły chrześcijańskie palono, rządy odmawiały zgody na naprawy lub tworzenie nowych sanktuariów, zakazywano też zmiany wyznania. Równocześnie z działaniami rządowymi chrześcijanie zostali poddani różnym formom przemocy tłumy, wliczając w to nawet ukrzyżowanie (LeMasters, 2018). Całe miasta i regiony były świadkami systematycznych prześladowań z rąk rządu i tłumy. Nie istnieją już tętniące życiem wspólnoty mniejszości, których historia sięga dwóch tysięcy lat. Podobnie mówi się o antysemityzmie w regionach Bliskiego Wschodu i stanowi on coraz większy problem również w krajach zachodnich (Kressel i Kressel, 2016).

4.2. Naruszanie praw w krajach zachodnich

Należy jasno powiedzieć, że naruszenia wolności religijnej nie ograniczają się do krajów rozwijających się, ale występują również w krajach zachodnich (Pew Research Center, 2021). Oczywiście intensywność prześladowań w wielu zachodnich krajach jest mniejsza niż w innych częściach świata. Niemniej zachodnie kraje nie są odporne na globalne trendy. Mimo

iż poziom społecznej wrogości skierowanej wobec osób wierzących był przez ostatnie dziesięciolecie względnie stały, wzrósł poziom rządowych ograniczeń.

W Stanach Zjednoczonych podejmowano wiele wysiłków, aby wypchnąć chrześcijan i innych ludzi wierzących ze sfery publicznej (Kanpol i Poplin, 2017). Na przykład rząd wielokrotnie próbował przymuszać Małe Siostry Ubogich – wspólnotę katolickich sióstr zakonnych – do naruszania swoich przekonań religijnych poprzez nakazywanie zapewniania żyjącym w celibacie siostrom dostępu do antykoncepcji (Ford, 2016). Zakonnice uważają, że wpieranie jakiegokolwiek procedury kończącej życie ludzkie jest moralnie nieakceptowalne. Pogląd ten jest uzasadniony w nauczaniu chrześcijańskim, które afirmuje nienaruszalność życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci. Właśnie to nauczanie stanowi dla sióstr filozoficzny fundament do poświęcania swojego życia służbie uboższym, starszym osobom.

Dane dotyczące przestępstw z nienawiści dostarczają interesującego spojrzenia na poziom społecznej wrogości w Stanach Zjednoczonych. W stanie Nowy Jork – w skład którego wchodzi największe miasto w USA, tj. Nowy Jork – ponad połowa wszystkich przestępstw wynikających z nienawiści skierowana jest przeciwko osobom wierzącym (Green, 2020). Większość z tych incydentów dotyczyło żydów, a szczególnie żydów ortodoksyjnych ze względu na ich kulturowo charakterystyczny system wartości.

W kanadyjskiej prowincji Quebec rząd zakazał pracownikom sektora publicznego ostentacyjnego noszenia symboli religijnych (Béland i in., 2021). Na przykład zakazano żydom noszenia jarmułki, muzułmanom noszenia chusty na głowę, a chrześcijanom noszenia krzyża (Amarasingam i in., 2021). Dla wielu ludzi te elementy ubioru są wymogiem ich wiary lub przejawem ich osobistej duchowości. Należy zauważyć, że Quebec – największa prowincja w Kanadzie – jest również jedną z najbardziej zsekularyzowanych prowincji w kraju. Innymi słowy, względnie niewielu ludzi wierzących mieszka w Quebecu. Rządzący eliminują kilka pozostałych przejawów różnorodności religijnej wśród nauczycieli i innych pracowników sektora publicznego, skutecznie ugruntowując sekularyzm jako jedyny dopuszczalny światopogląd. Polityka ta stanowi podręcznikowy przykład tego, jak zachodnie rządy angażują się w dyskryminację ludzi wierzących przy jednoczesnym uprzywilejowywaniu sekularyzmu. (Hodge, 2009).

Stopień, w jakim wolność religijna jest naruszana w krajach zachodnich, jest niski w porównaniu z wieloma innymi regionami na świecie. Chociaż zdarza się, że w krajach zachodnich ludzie giną ze względu na swoją wiarę, to tego typu morderstwa są stosunkowo rzadkie (Hodge i Boddie, 2021). Bardziej powszechne są mniej jawne formy dyskryminacji, takie jak niezatrudnianie chrześcijan na kluczowych stanowiskach w sektorze wiedzy (Yancey,

2011) czy też różne formy ukrytego uprzedzenia, mającego służyć marginalizowaniu chrześcijan (Rios i in., 2015), muzułmanów (Aidenberger i Doehne, 2021) i innych ludzi wierzących (Wright i in., 2013). Chociaż powszechność i intensywność dyskryminacji religijnej mogą się różnić w poszczególnych krajach, wszystkie naruszenia są szkodliwe dla tych, którzy ich doświadczają. Dlatego tak ważne są starania, by stworzyć pokojowe społeczeństwa, które szanują różnorodność religijną i wolność religijną na całym świecie.

5. Strategie wspierania sprawiedliwych, pluralistycznych społeczeństw

By nagłośnić podporządkowane głosy osób, które doświadczają naruszeń praw człowieka, potrzebne są wielowymiarowe starania. Ludzie wierzący mają często wyjątkowy wgląd w dynamikę dyskryminacji religijnej. Jednak kluczową rolę w naświetleniu przejawów nietolerancji mogą często odegrać sojusznicy. Krótko mówiąc, potrzeba, aby wszyscy ludzie, bez względu na swoje przekonania, pomagali w tworzeniu bardziej sprawiedliwych, niewykluczających społeczeństw (Thyer i Myers, 2009). Jak zauważyło Zgromadzenie Ogólne ONZ, wiele różnych podmiotów ma obowiązek promować i chronić wolność religijną na świecie. Należą do nich m.in. państwa, lokalne organizacje, grupy wspierające prawa człowieka, organizacje pozarządowe, podmioty religijne, środki masowego przekazu oraz społeczeństwo obywatelskie jako całość.

Zgodnie z tym celem Organizacja Narodów Zjednoczonych w 2019 r. ustanowiła 22 sierpnia Międzynarodowym Dniem Upamiętniającym Ofiary Aktów Przemocy ze względu na Religię lub Wyznanie. Jest to okazja, by zgłosić się do lokalnych mediów z prośbą o przedstawienie historii dotyczących prześladowań religijnych. Można również napisać i przedłożyć artykuły na temat statusu wolności religijnej lub zaprezentować osobiste historie ludzi, którzy byli prześladowani.

Badacze z danych krajów mogą wskazywać, w jakich obszarach potrzeba poprawy, czy proponować sposoby wzmocnienia regulacji chroniących wolność religijną (Li, 2020). Mogą także pisać i rozpowszechniać rozprawy broniące wolność religijną (Marshall, 2021), które uwzględniałyby wyjątkowe prawa i tradycje danego kraju.

Skuteczną strategią promowania wartości religijnych w społeczeństwie może być rozwijanie badań naukowych nad wartościami i interesami dominującej klasy świeckiej w krajach zachodnich. Na przykład Grim wraz ze współautorami badają, jak wolność religijna przyczynia się do lepszych gospodarczo i biznesowo wyników w Ameryce (Grim i in., 2014). W badaniu na ten temat Grim i Grim szacują, że gospodarcza wartość religii w Stanach

Zjednoczonych oscyluje między 378 mld dolarów a 4,8 bln dolarów rocznie, ze średnią wynoszącą trochę ponad 1 bln dolarów rocznie (Grim i Grim. 2016). Aby zobrazować te liczby, wystarczy powiedzieć, że dolna liczba (tj. 378 mld dolarów rocznie) to więcej niż łączne przychody osiągane rocznie na całym świecie przez gigantów technologicznych (Apple i Microsoft). Podobnie Cnaan i An sprawdzają, jak wspólnoty religijne w Ameryce na różne sposoby przyczyniają się do rozwoju gospodarczego i społecznego w swoich miastach poprzez m.in. tworzenie przestrzeni zielonych w miejskim krajobrazie (Cnaan i An, 2018). W kontekście międzynarodowym Grim i Finke dowodzą, że wolność religijna zmniejsza przemoc, która stanowi zmartwienie również wielu ludzi o świeckich poglądach (Grim i Finke, 2010).

Trzeba zauważyć, że akcentowanie utylitarnej wartości religii nie unieważnia moralnego imperatywu społeczeństw, żeby szanować fundamentalne prawa człowieka. Wszystkie kraje, które zatwierdziły Deklarację, mają moralny obowiązek promowania tolerancji i szanowania różnorodności religijnej (Organizacja Narodów Zjednoczonych, 2019). Obowiązek ten istnieje bez względu na jakąkolwiek korzyść, która może wynikać z obecności religii w społeczeństwie. Uwydatnianie obszarów zgodności z przekonaniami i wartościami dominującej sekularnej kultury służy raczej zwiększeniu szans na zrozumienie i wdrożenie zasad inkluzywności i sprawiedliwości.

To jeden z powodów, dla których ważna jest nauka o duchowych mikroagresjach (Sue, 2010). Duchowe mikroagresje można zdefiniować jako codzienne poniżenia słowne, behawioralne lub środowiskowe skierowane wobec ludzi ze względu na ich przynależność do danej grupy wyznaniowej, tradycji religijnej lub wiary (Hodge, 2020). Przyjrzyjmy się na przykład człowiekowi noszącemu koszulkę z napisem „katolik na odwyku”. Zwrot ten w domyśle przyrównuje katolicyzm do choroby lub zaburzenia i drwi z osób przywiązanych do tej wiary. Taki subtelny przekaz funkcjonuje, aby uzasadnić działania dyskryminacyjne skierowane przeciw chrześcijanom lub innym ludziom wierzącym. Mówiąc inaczej, duchowe mikroagresje pomagają w stworzeniu otoczenia, w którym akty nietolerancji i przemocy skierowane wobec ludzi wierzących są akceptowane, tolerowane, a być może szybko uznane za przykry przypadek i wobec tego ignorowane. Potrzeba więcej badań na temat mikroagresji i innych zachowań ułatwiających tworzenie otoczenia, w którym przyzwala się na dyskryminację religijną. Oprócz związku pomiędzy duchowymi mikroagresjami a dyskryminacją badacze mogą również badać relację zachodzącą pomiędzy tymi zachowaniami a różnymi psychicznymi i fizycznymi skutkami zdrowotnymi (Sue, 2020).

Podobnie uczeni mogą zbadać relację między dyskryminacją religijną a teofobią, określaną jako uczucie niechęci wobec światopoglądu uwzględniającego transcendentnego

Boga, który – inaczej niż w przypadku światopoglądu sekularnego – stanowi centralny punkt odniesienia (Hodge, 2003). Badacze mogą przeanalizować, w jaki sposób teofobia tworzy środowisko wrogie dla ludzi wierzących, jak również jaki jest jej związek z różnymi skutkami zdrowotnymi. Ponadto można zbadać występowanie podobnych problemów wobec konkretnych wyznań, np. chrystianofobię (Yancey i Williamson, 2014), islamofobię (Aidenberger i Doehne, 2021) i antysemityzm (Hodge i Boddie, 2021).

6. Zakończenie

Jak wskazuje Foucault (1980), emancypacja podporządkowanej wiedzy odgrywa centralną rolę w tworzeniu sprawiedliwego społeczeństwa, w którym prawa człowieka są respektowane. Ze względu na dominację sekularyzmu w zachodnich społeczeństwach, interesy ludzi wierzących są często ignorowane i pomijane. W rezultacie tych zaniedbań wzmocnił się kryzys praw człowieka, który niewspółmiernie wpływa na jednych z najbardziej bezbronnych ludzi na świecie (Organizacja Narodów Zjednoczonych, 2019).

Głosy chrześcijan i innych ludzi wierzących, którzy padają ofiarami nietolerancji, nienawiści i przemocy, muszą zostać usłyszane. Poprzez współpracę możemy pomóc w stworzeniu bardziej sprawiedliwych, inkluzywnych społeczeństw, które szanują odmiennosc. Musimy pracować na rzecz stworzenia świata, w którym każdy może swobodnie i bez strachu korzystać z prawa do wolności religijnej. Koniec z pozwalaniem, by inni cierpieli w milczeniu.

Bibliografia

- Aidenberger, A., Doehne, M., 2021. Unveiling Everyday Discrimination. Two Field Experiments on Discrimination Against Religious Minorities in Day-to-Day Interactions. *The British Journal of Sociology*, vol. 72(2), pp. 328–346.
- Alton, D. et al., 2019. *International Religious Freedom: The Rise of Global Intolerance*. J. P. MacGuire, Ed. Rowman & Littlefield.
- Amarasingam, A., Tiflati, H., Walker, N. C., 2021. Religious Literacy in Law: Anti-Muslim Initiatives in Quebec, the United States, and India. *Religion & Education*, vol. 48(1), pp. 121–140.
- Baker, J. O., Smith, B. G., 2015. *American Secularism*. New York University Press.

- Béland, D., Lecours, A., Schmeiser, P., 2021. Nationalism, Secularism, and Ethno-Cultural Diversity in Quebec. *Journal of Canadian Studies*, vol. 55(1), pp. 177–202.
- Blacksin, I., 2022. Situated and Subjugated: Fixer Knowledge in the Global Newsroom. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*, vol. 11(3), pp. 333–354.
- Chow, A., 2020. Public Faith, Shame and China's Social Credit System. In: J. Kurlberg, P. M. Phillips (Eds.), *Missio Dei in a Digital Age*. SCM Press, pp. 236–256.
- Clément, D., 2018. Human Rights or Social Justice? The Problem of Rights Inflation. *The International Journal of Human Rights*, vol. 22(2), pp. 155–169.
- Cnaan, R. A., An, S., 2018. Even Priceless Has to Have a Number: Congregational Halo Effect. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, vol. 15(1), pp. 64–81.
- Dictionary.com., 2021. *Secular*. Retrieved from: <http://www.dictionary.com/browse/secular> [Access: 14.03.2023].
- Finley, J. S., 2021. Why Scholars and Activists Increasingly Fear a Uyghur Genocide in Xinjiang. *Journal of Genocide Research*, vol. 23(3), pp. 348–370.
- Ford, S. T., 2016. Little Sisters of the Poor Home for the Aged v. Sebelius: Ramifications for church plans and religious nonprofits. *University of Colorado Law Review*, vol. 87(2), pp. 581–619.
- Foucault, M., 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. Vintage.
- Gatenio Gabel, S., Mapp, S., 2020. Teaching Human Rights and Social Justice in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, vol. 56(3), pp. 428–441.
- Gil, D. G., 1998. *Confronting Injustice and Oppression: Concepts and Strategies for Social Workers*. Columbia University Press.
- Gouldner, A. W., 1979. *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class*. Seabury Press.
- Green, M. C., 2020. *Hate Crime in New York State 2019 Annual Report*. Retrieved from: <https://www.criminaljustice.ny.gov/crimnet/ojsa/hate-crime-in-nys-2019-annual-report.pdf> [Access: 14.03.2023].
- Grim, B. J., Finke, R., 2010. *The Price of Freedom Denied: Religious Persecution and Conflict in the Twenty-First Century*. Cambridge University Press.
- Grim, B. J., Clark, G., Snyder, R. E., 2014. Is Religious Freedom Good for Business?: A Conceptual and Empirical Analysis. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion*, vol. 10, Article 4.

- Grim, B. J., Grim, M. E., 2016. The Socio-economic Contribution of Religion to American Society: An Empirical Analysis. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion*, vol. 12, Article 3.
- Hodge, D. R., 2003. The Challenge of Spiritual Diversity: Can Social Work Facilitate an Inclusive Environment? *Families in Society*, vol. 84(3), pp. 348–358.
- Hodge, D. R., 2009. Secular Privilege: Deconstructing the Invisible Rose-Tinted Sunglasses. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, vol. 28(1–2), pp. 8–34.
- Hodge, D., 2020. Spiritual Microaggressions: Understanding the Subtle Messages that Foster Religious Discrimination. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, vol. 29(6), pp. 473–489.
- Hodge, D. R., Limb, G. E., Cross, T. L., 2009. Moving From Colonization toward Balance and Harmony: A Native American Perspective on Wellness. *Social Work*, vol. 54(3), pp. 211–219.
- Hodge, D. R., Boddie, S. C., 2021. Anti-Semitism in the United States: An Overview and Strategies to Create a More Socially Just Society. *Social Work*, vol. 66(2), pp. 128–138.
- Hunter, J. D., 1991. *Culture Wars*. BasicBooks.
- Kanpol, B., Poplin, M. (Eds.), 2017. *Christianity and the Secular Border Patrol: The Loss of Judeo-Christian Knowledge*. Peter Lang.
- Kressel, N. J., Kressel, S. W., 2016. Trends in the Psychological Study of Contemporary Antisemitism: Conceptual Issues and Empirical Evidence. *Basic and Applied Social Psychology*, vol. 38(2), pp. 111–126.
- Langford, M., 2018. Critiques of Human Rights. *Annual Review of Law and Social Science*, vol. 14, pp. 69–89.
- LeMasters, P., 2018. Peaceable Responses to Persecution: The Experience of Eastern Christian Communities in the Middle East. *Journal of Ecumenical Studies*, vol. 53(3), pp. 386–406.
- Li, S., 2020. Freedom in Handcuffs: Religious Freedom in the Constitution of China. *Journal of Law and Religion*, vol. 35(1), pp. 113–137.
- MacGuire, J. P. (Ed.), 2019. *International Religious Freedom: The Rise of Global Intolerance*. Lexington Books.
- Marshall, P. A. (Ed.), 2008. *Religious Freedom in the World*. Rowman & Littlefield.
- Marshall, P., 2021. Institutional Religious Freedom: An Overview and Defense. *Religions*, vol. 12(5), Article 364.

- Marshall, P., Gilbert, L., Shea, N., 2013. *Persecuted: The Global Assault on Christians*. Thomas Nelson.
- Martin, M. (Ed.), 2007. *The Cambridge Companion to Atheism*. Cambridge University Press.
- Merriam-Webster, 2021. *Secular*, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/secular>
[Access: 13.03.2023].
- Nord, W. A., 2010. *Does God Make a Difference? Taking Religion Seriously in our Schools and Universities*. Oxford University Press.
- Organizacja Narodów Zjednoczonych, 2019. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 28 maja 2019, A/RES/73/296.
- Pew Research Center, 2020. *The Global God Divide*, https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/07/PG_2020.07.20_Global-Religion_FINAL.pdf
[Access: 13.03.2023].
- Pew Research Center. (2021). *Globally, Social Hostilities Related to Religion Decline in 2019, while Government Restrictions Remain at Highest Levels*, <https://www.pewresearch.org/religion/2021/09/30/globally-social-hostilities-related-to-religion-decline-in-2019-while-government-restrictions-remain-at-highest-levels/>
[Access: 13.03.2023].
- Ranz, R., Allasad Alhuzail, N., 2021. How Religious Jewish and Muslim Students of Social Work Cope in a Secular College. *The British Journal of Social Work*, vol. 51(7), pp. 2321–2340.
- Rios, K. et al., 2015. Negative Stereotypes Cause Christians to Underperform in and Disidentify with Science. *Social Psychological and Personality Science*, vol. 6(8), pp. 959–967.
- Richards, P. S., Bergin, A. E. (Eds.), 2014. *Handbook of Psychotherapy and Religious Diversity*. 2nd ed. American Psychological Association.
- Smith, C., 2003. *The Secular Revolution*. University of California Press.
- Smith, C., 2014. *The Sacred Project of American Sociology*. Oxford University Press.